

К.М. НЕДРЯ

УДК 94(477)

КАТЕРИНОСЛАВЦІ У ВОЛОДИМИРСЬКІЙ ВЧЕНІЙ АРХІВНІЙ КОМІСІЇ

В даній статті висвітлюється роль і місце представників Катеринославської губернії в процесі створення і подальшої діяльності Володимирської вченої архівної комісії.

Ключові слова: вчена архівна комісія, історичні дослідження, краєзнавство, Катеринослав, Володимир, Н.П. Урусов, Д.І. Яворницький.

В данной статье освещается роль и место представителей Екатеринославской губернии в процессе создания и дальнейшей деятельности Владимирской ученой архивной комиссии.

Ключевые слова: ученая архивная комиссия, исторические исследования, краеведение, Катеринослав, Владимир, Н.П. Урусов, Д.И. Яворницкий.

This article introduces the role and place of the representatives Katerynoslav province in the in the creation and follow-up of Vladimir scientific archive commission.

Key words: Scientific Archive Commission, historical research, local history, Katerynoslav, Vladimir, N.P. Urusov, D.I. Yavornitskiy.

Незважаючи на існуючу стійку зацікавленість українських істориків та краєзнавців до питання виникнення та діяльності губернських вчених архівних комісій (ГВАК), все ж залишаються малодосліджені, або взагалі не досліджені, сюжети в межах означеної теми. Так, якщо історія окремих комісій розроблена в значній мірі, то біографії їхніх представників не завжди. Особливо це стосується членства та участі певних осіб у діяльності декількох ГВАК. Така ситуація існує і по відношенню до Катеринославської вченої архівної комісії, окремі члени якої, ще до її виникнення, брали дієву участь в заснуванні 1898 р. і подальшій роботі аналогічної комісії у Володимирі на Клязьмі.

Стосовно історіографії проблеми, слід зазначити, що по відношенню до ГВАК, вона є доволі широкою. Це стосується і історії Катеринославської вченої архівної комісії (КВАК), яка ставала об'єктом дослідження таких авторів – С.В. Абросімової, А.В. Бойка,

О.І. Журби, О.В. Леонової, Н.П. Ковальського, М.П. Чабана, Г.К. Швидько та ін. [24–26; 43–45]. Відповідний інтерес до роботи Володимирської вченої архівної комісії (ВВАК) проявили російські історики і краєзнавці, а саме: А.В. Аверіна, В.П. Макаріхін, К.О. Первушина, Є.М. Петровічева, Л.Ф. Писарькова та ін. [4; 27; 30–32]. Не дивлячись на велику кількість дослідників, які працювали в межах означеного проблемного поля, лише С.В. Абросімова, відома дослідниця з Дніпропетровська, торкалася питання роботи катеринославців у Володимирській вченій архівній комісії і то опосередковано. Це було зумовлено основним об'єктом її дослідження – історією публікації «Джерел до історії запорізьких козаків» Д.І. Яворницьким у Володимирі, яка була нею проаналізована у передмові до 1 книги 3 тому 20-ти томного видання творів Д.І. Яворницького [46, с. 7–14]. Таким чином, незважаючи на дослідженість виникнення і діяльності як КВАК так і ВВАК, все ж

залишаються певні питання які не отримали належного висвітлення у попередників.

Метою даної статті є визначення ролі катеринославців у процесі заснування та подальшої діяльності Володимирської ВАК, а також місце у ньому міжособистісних комунікативних зв'язків.

Володимирська ГВАК була створена 26 листопада 1898 р. [33, с. 1]. Цього дня відбулося її перше загальне протокольне засідання, на якому були означені мета створення, основні цілі і завдання діяльності та обрано керівний склад і перших членів комісії.

Особливо наголошувалося на послідовності процесу утворення ГВАК в Російській імперії, започаткованому затвердженим Олександром III положення Комітету міністрів «Об учреждении учёных архивных комиссий и исторических архивов» від 13 квітня 1884 р. [33, с. 7 – 8]. Ним передбачалося утворення в губерніях архивних комісій, основним завданням яких був би розбір архівів різних відомств з метою визначення історично цінних документів і справ заради їх порятунку від знищення та подальшого зберігання у створених історичних архівах. Окрім того, до повноважень комісій було віднесено (за бажання самих комісій) розшук, опис та дослідження різних пам'яток старовини, створення бібліотеки і музею. За своїм підпорядкуванням вони відносилися до Академії наук і безпосередньо взаємодіяли з Археологічним інститутом. Таким чином, на ГВАК дивилися як на певний елемент системи державних органів, покликаний відфільтрувати з-поміж величезних відомчих архівів документи, які могли б сприяти розвитку науки і діловодства (видача різного роду довідок, описів, тощо). В 1884 р., заради набуття досвіду, були засновані перші чотири губернські комісії – Тверська, Тамбовська, Рязанська і Орловська [33, с. 7–8].

В подальшому цей процес набрав обертів і комісії виникали й в інших губерніях. На установчому засіданні ВВАК один з її членів, О.В. Селіванов, виступив з промовою. В ній він наголосив, що комісіям надано широких

прав у виборі основ своєї наукової діяльності, а тому треба визначитися, чи займатися виключно архівною справою, або розширити сферу власних занять до рівня історичних досліджень та охорони пам'яток старовини в губернії. Обрано було другою варіант. Основні цілі і завдання комісії поділялися на такі напрямки: архівна справа та археографія, археологія, нагляд за пам'ятками старовини, укладання довідково-наукової бібліотеки, генеалогія (дослідження дворянських родів Володимирської губернії і збирання біографічних даних про визначних діячів краю) [33, с. 5–11].

На першому засіданні ВВАК, її головою було обрано М.П. Урусова, який з 1894 р. займав посаду Володимирського віце-губернатора. Тож ці вибори були більше формальністю, оскільки Микола Петрович мав очолити комісію за власною, віце-губернаторською, посадою [33, с. 2]. З іншого боку, обрання стало своєрідним визнанням його заслуг зі створення комісії, яке не було б можливим без його сприяння. Таким чином, він став першим катеринославцем у складі ВВАК.

На той час Урусова можна назвати катеринославцем лише умовно, оскільки він ані за походженням, ані за попередніми місцями служби, до Катеринославської губернії відношення не мав. Але в 1894 р. він одружився з Вірою Алексеевою, донькою Георгія Петровича Алексеева, яка походила з означеної губернії, а її батько неодноразово обирався губернським предводителем дворянства і мав у ній значний вплив [2; 3, с. 127–129]. Алексееви мали великі земельні маєтності в губернії, центром яких був маєток Котівка. Після укладеного шлюбу, М.П. Урусов проводив майже весь вільний час саме в тому маєтку. В подальшому ж, Миколу Петровича взагалі було обрано катеринославським губернським предводителем дворянства, обов'язки якого він виконував протягом 9 років (1908 – 1917 рр.). Окрім того, він став одним з останніх найяскравіших представників Катеринославської губернії, які зробили значний внесок в її розвиток та

розвиток Катеринослава зокрема. Про те наскільки близькою була Урусову Катеринославська губернія, свідчить той факт, що вже на початку 1902 р., фактично через два роки після заснування ВВАК, в нього виникали думки щодо балотування на посаду губернського предводителя в Катеринославі [20].

Одним з ключових питань на початку діяльності комісії, було облаштування музею, бібліотеки і архіву комісії, а також визначення місця її занять. Його М.П. Урусов підняв вже на другому засіданні, яке відбулося 29 листопада 1894 р. Зібрання було вирішено проводити в приміщенні Губернського правління, а стосовно музею, бібліотеки і архіву, Урусов запропонував звернутися до міської влади Володимира. Було підготовлене відповідне клопотання щодо виділення під це приміщення у Золотих воротах. Завдяки сприянню Миколи Петровича, комісія отримала відповідну ухвалу, а також 100 руб. від міста для пристосування приміщення до її потреб [34, с. 11]. Але, з плином часу, поступове зростання музейної колекції, а також збільшення фондів архіву та бібліотеки викликало необхідність у збільшенні приміщення.

На пропозицію свого голови – М.П. Урусова, комісія звернулася з закликом до всіх земських і міських управ з проханням надати матеріальну допомогу для спорудження окремої будівлі музею. Також було розпочато збір коштів і серед приватних осіб. На засіданні 5 березня 1900 р. Урусов доповів про отримання приватної пожертви у 1 000 руб. та 80 тис. цеглин на будівництво [35, с. 16]. Ним же було визначено і місце для майбутнього музею.

Комісія звернулася до міського управління Володимира з проханням безоплатного виділення ділянки землі у його центрі, коло території тамтешнього Кремля. Після дозволу відповідного міністерства, місто уступило її. За задумом Урусова, майбутній музей мав поділятися на два відділи – історичний та природничо-промисловий, що мало б відобразити не лише історію краю, а і його

промислову складову [34, с. 11]. Утворення природничо-промислового відділу могло бути зроблено заради забезпечення пожертв від промислових кіл губернії на облаштування музею.

Одразу ж було оголошено конкурс на проект майбутньої будівлі, комісію по якому очолив особисто Урусов. З числа всіх представлених проектів, перемогу було віддано архітектору П.Г. Бегену. В травні було сформовано будівельну комісію, а 29 травня того ж року було проведено урочисту закладку новобуду [35, с. 17]. Для урочистостей було зведено навіть окремих, прикрашений квітами, павільйон, в якому розмістилися почесні гості. Після проведення молебну на честь майбутнього музею, було закладено перші камені будівлі, а також вмуровано відповідний письмовий акт для нащадків.

Для сприяння наданню пожертв Урусовим було запропоновано, після завершення будівництва, розмістити у музеї мармурові дошки з занесеними на них прізвищами та іменами осіб та назвами структур, які надавали найбільшу допомогу. У перший же рік існування комісії на залик стосовно надання пожертв відгукнулися ряд управ: Міська дума м. Іваново - Вознесенська асигнувала разову сумму у розмірі 1000 руб. на будівництво та 100 руб. щорічно на утримання самого музею; Шуйська Міська дума прийняла рішення видавати 100 руб. щорічно; Олександрівське та Юр'ївське повітові земства асигнували по 100 руб разово; Гороховецьке – 50 руб.; Маленковська Міська дума та Зібрання уповноважених Гаврилівського посаду – 25 руб.; Судогодська Міська дума – 10 руб., та ін. [34, с. 12]. Збір пожертв був організований надзвичайно вдало, що сприяло постійному притоку коштів, значна частина яких йшла на новобудову, а залишок вдало розміщувався на рахунку у Державному банку. На пільгових умовах вели роботу і підрядники на будівництві. На час завершення Урусовим служби у Володимирі (до 22 січня 1901 р.), будівля музею була майже завершена і залишалася робота по її зовнішньому та

внутрішньому оздобленню [36, с. 11]. У «Трудах ВВАК» за 1904 р. опубліковано звіт комісії за рік існування, в якому наводиться опис музейної будівлі: «Здание двухэтажное: в нижнем помещены библиотека и

Займаючись подальшим розвитком Володимирської вченої архівної комісії, М.П. Урусов приділяв увагу і організації культурних заходів. Це було зумовлено необхідністю забезпечення культурної складової

Роки заснування ВВАК та кількість їхніх видань

Таблица 1

ВВАК	Рік заснування	Опублікованих збірників	Окремих видань	Всього
1. Тверська	1884	--	101	101
2. Рязанська	1884	54	45	99
3. Тамбовська	1884	40	--	40
4. Орловська	1884	58	16	74
5. Костромська	1885	6	30	36
6. Саратовська	1886	26	18	44
7. Нижньогородська	1887	46	4	50
8. Таврійська	1887	57	2	59
9. Оренбурзька	1887	35	3	38
10. Пермська	1888	12	15	27
11. Ярославська	1889	13	--	13
12. Калузька	1891	22	24	46
13. Симбірська	1895	--	44	44
14. Чернігівська	1896	10	1	11
15. Бесарабська	1898	3	--	3
16. Володимирська	1898	18	39	57
17. Воронежська	1900	4	9	13
18. Пензенська	1901	3	--	3
19. Катеринославська	1903	10	--	10
20. Курська	1903	2	--	2
21. Полтавська	1903	15	23	38
22. Вятська	1904	44	--	44
23. Новгородська	1904	1	--	1
24. Вітебська	1908	6	5	11
25. Смоленська	1908	4	2	6
26. Іркутська	1911	3	--	3
27. Тульська	1913	2	--	2
28. Псковська	1916	1	--	1
29. Якутська	1916	1	--	1
Всього		496	401	897 (+6 перевидань)

исторический архив, а верхний предназначен для музея. Для исторического архива отведена отдельная комната, ... обставленная по стенам полками, на которые и помещаются дела архива» [38, с. 15–16]. З 1903 р. комісія розпочала займати будівлю та перевозити бібліотеку, архів, меблі, тощо. Музей же було відкрито у 1906 році.

внутрішньої політики у губернії, часткову відповідальність за реалізацію якої він поділяв як віце - губернатор. Таким чином, через організацію та проведення комісією культурних заходів, М.П. Урусов виконував і власні обов'язки, покладені на нього службою.

У 1899 році виповнювалося сто років від дня народження О.С. Пушкіна. 14 березня

1899 р. М.П. Урусов виступив перед комісією з пропозицією взяти на себе проведення заходів щодо вшанування пам'яті поета. Окрім озвученої ініціативи, князь Урусов очолив обрану на засіданні ВВАК – «Пушкінську комісію», яка займалася розробкою програми проведення заходу та її втіленням у життя. Обранню Урусова головою цієї комісії сприяло і його навчання у Олександрівському лицей, випускником якого був і О.С. Пушкін. Цей факт було окремо відзначено на засіданні комісії. До програми проведення заходу було включено урочисте відкриття, низку вистав та народні читання. Фінансування було покладено на губернське земство та місто, якими було ассигновано 160 руб. та 200 руб. Окремо комісією було придбано 1 000 екз. вибраних творів поета та 200 екз. повного зібрання, які були роздані учасникам читань, проведених 30 травня, а також всім ученицям та учням міських вчилищ. По одному екземпляру повного зібрання отримали випускники і випускниці Мальцевського Ремісничого і Жіночого Єпархіального училищ, та 30 безкоштовних народних читальень у губернії [34, с. 16]. Окрім того, після проведення заходу, в комісії було вирішено окремим виданням опублікувати опис святкувань та промов і віршів оголошених на них. Тираж склав 500 екземплярів і поступив у продаж [35, с. 136]. Гроші ж, отримані від продажу, спрямовувалися на будівництво музею.

У 1900 році відбулася низка заходів під егідою ученої архівної комісії. Так, 30 січня 1900 року, ВВАК підготувала та піднесла вітальний адрес з нагоди 150-річного ювілею Володимирської духовної семінарії, відзначаючи її заслуги у галузі духовної просвіти суспільства. Таким же адресом було відмічено і Володимирський Успенський жіночий монастир, який у тому ж році відсвяткував своє 700-ліття.

У травні ВВАК відзначила 100 років від дня смерті О.В. Суворова, у рамках загальнодержавних заходів з цієї нагоди. Цьому було присвячено окреме засідання, на якому мова йшла про біографію та заслуги

полководця [35, с. 26]. Безумовно, що це були не єдині заходи, проведені ВВАК та під її егідою, оскільки робота на цьому напрямку була системною.

Провадилася робота і за поставленими під час заснування ВВАК цілями. Постійно розроблялися місцеві архіви на предмет їхнього упорядкування та виокремлення пласту документації, що безпосередньо стосувався історії краю. Завдяки налагодженню співпраці з загальнодержавними архівами, отримувалися документи, які стосувалися історії губернії і з їхніх фондів. Хоча Г.В. Аверина, дослідниця з Володимира, відмічає, що «основной принцип комплектования архивов (из предназначенных к уничтожению дел) обрекал комиссию на коллекционный подход к формированию архивных фондов. Самостоятельный поиск необходимых материалов был достаточно редким явлением для ВВАК» [4, с. 19]. Але, в той же час, вона звертає увагу на величезні успіхи комісії в царині архівної справи, що зумовлено вдало організованим процесом роботи та наявністю власного архівосховища [4, с. 19]. Підтримувалися і археологічні дослідження у губернії, результати яких висвітлювалися у виданнях комісії. В окремий напрямок роботи було виділена пам'яткоохоронна діяльність. Принципове місце в ній посідала реставрація Золотих воріт у Володимирі. Для її виконання ВВАК було порушено клопотання перед Імператорською археологічною комісією, а також виконано роботи щодо встановлення масштабів реставраційних робіт [35, с. 10–11]. Однак, далі проектів справа так і не пішла.

Велику увагу було приділено формуванню бібліотеки і музею комісії, основою чого було поповнення їхніх фондів та колекції. Динаміка цього процесу була позитивною, оскільки було налагоджено як систему пожертв приватними особами так і систему передачі матеріалів від державних інституцій. Серед закладів з якими тісно співпрацювала ВВАК були: Імператорська академія наук, Імператорське археологічне товариство, архів міністерства

закордонних справ, імператорське російське географічне товариство, низка університетів, тощо. Також ВВАК взаємодіяла і з подібними собі губернськими архівними комісіями, а саме: Сибірською, Тверською, Рязанською, Нижньогородською, Ярославською, Чернігівською, Калузькою, Оренбурзькою, Костромською, Таврійською.

Діяльну участь у поповненні колекцій комісії приймав і князь Урусов, передаючи як власні книги до бібліотеки, так і предмети, що мали історичну цінність, до музею. Одразу ж після заснування комісії М.П. Урусов пожертвував у її бібліотеку 260 рідкісних історичних книг. В останній рік свого перебування у Володимирі, ним до музею було передано дві картини, 21 мапу а також чавунне зображення Петра I і таке ж зображення руки імператора [36, с. 12–13].

Було започатковано видання ВУАК під назвою «Труды Владимирской учёной архивной комиссии», перший випуск яких вийшов у 1899 році [33]. На сторінках цієї збірки публікувалися результати роботи комісії, та було розпочато висвітлення життя та діяльності видатних мешканців Володимирської губернії та вихідців з неї, що було однією з програмних засад ВУАК. Друк відбувався, не без сприяння Урусова, у губернській типографії м. Володимира, а папір постачала по собівартості фабрика Способіна. Фінансування діяльності комісії велося як за рахунок внесків її членів та пожертв, так і за кошти губернського земства. Окреме звернення до нього, стосовно надання фінансової підтримки діяльності комісії, було зроблено одразу після її створення. Вже згадувана дослідниця, А.В. Аверіна, дійшла висновку, що «ВУАК принадлежала к числу тех учреждений, которые с первого года своего существования начали издание научной продукции и источниковых материалов» [4, с. 19–20]. Підтвердженням цього може слугувати таблиця, наведена в роботі іншого російського історика В.П. Макаріхіна [27, с. 12]:

Безумовно, що дана таблиця характеризує загальну кількість видань за період існування

ВВАК (1898–1918 рр.) у порівнянні з іншими ГВАК, але основу було закладено саме під час керівництва комісією Урусова. Згідно наведених даних, ВВАК є одним з лідерів за окремими опублікованими виданнями. Це було зумовлено обраним в перший рік існування комісії курсом на прийняття до друку під егідою ВВАК окремих праць як місцевих дослідників, так і представників інших губерній.

На засіданні комісії 9 лютого 1901 року М.П. Урусов заявив, що у зв'язку з від'їздом до міста Гродно, на нове місце служби, він змушений залишити посаду голови комісії. Комісія прийняла його відставку, визначивши, разом з тим, заходи щодо його вшанування: піднесення адреси, викарбування імені на мармуровій дошці у музеї і розміщення у одному з трьох його приміщень портрету Миколи Петровича [36, с. 4]. Пішовши з посади голови, він продовжував залишатися почесним членом ВВАК, яким його було обрано 26 листопада 1899 р. [38, с. 39]. Перший же рік існування комісії, з 26 листопада 1908 р. по 26 листопада 1899 р., М.П. Урусов відносився до числа дійсних членів. Перед від'їздом з Володимира, М.П. Урусов пожертвував 100 руб. на будівництво музею. Після його відставки з посади голови комісії, пожертви на будівництво музею значно скоротилися. Якщо на 1900 р. сума пожертв лише грошами склала 7 755 руб., а на 1901 р. – 6 168 руб., то на 1902 р. виключно грошами було пожертвовано 3 421 руб. [35, с. 30; 36, с. 24; 37, с. 20]. В наступному році ситуація теж не змінилася і вдалося зібрати 2 610 руб. [38, с. 32].

Загалом, в ВВАК існувала п'ятирівнева система членства. Приналежність особи до певного рівня визначалася комісією, в залежності від його внеску в роботу організації. Так, виокремлювали таких членів: «почетных», «пожизненных», «действительных», «сотрудников» та «соребнователей» [33, с. 2].

Якщо Урусова було обрано почесним членом лише через рік існування комісії, то один представник Катеринославської губернії

набув цього статусу з першого засідання. Ним був тесть М.П. Урусова – Г.П. Алексеев [33, с. 2]. Це було зумовлено як родством з Урусовим, так і особистим впливом при дворі імператора (він був гофмейстером двору Його величності). Окрім того, Алексеев, на відміну від Миколи Петровича, мав безпосереднє відношення до історії, хоча й не Володимирської губернії. У своєму маєтку, Котівці, Алексеев зібрав визначну колекцію, яка була особливо відзначена Д.І. Яворницьким і знайшла відображення в його першій великій монографії “Запорожжє в остатках старини и преданиях народа”. В цій колекції були: зброя (гармати, рушниця, пістолі, кулі, списи, шаблі, ятагани, шашки, порохівниця тощо), клейноди (булава, прапор), одяг, посуд, прикраси, хрести, люльки, картини тощо. Серед картин Д.І. Яворницький виокремив такі, як-от: “Помираючий у степу Потьомкін”, “Козак-Мамай”, портрети запорозького полковника Опанаса Колпака та “дикого попа” Кирила Тарловського [2; 3, с. 129]. Д.І. Яворницький також відзначив у збірці Г.П. Алексеева колекцію дніпровського бурштину [2; 3, с. 129].

Також в парку Котівки стояли кам’яні баби та саркофаги, а в будинку була велика бібліотека з цінними виданнями. Але ключовим захопленням Алексеева була нумізMATика, в якій він був крупним спеціалістом. Незважаючи на свої власні заслуги, Алексеев зробив разовий внесок на розвиток комісії, у розмірі 100 руб., хоча статус почесного члена дозволяв йому цього й не робити [35, с. 31]. Окрім означеного внеску, можемо відмітити і 2 книги, принесені ним в дар бібліотеці ВВАК [38, с. 24]. Особливим в цьому піднесенні було те, що воно було зроблене через 2 роки після від’їзду зятя і доньки до Гродно, а отже може слугувати певним критерієм сумлінного ставлення Алексеева до свого членства в комісії. Принаймні багато з почесних членів не робили навіть такого, не кажучи вже про відвідини засідань і заходів ВВАК. Тут, до речі, Алексеев теж вигідно вирізнявся. Відомо про його участь в урочистій закладці будівлі музею.

Швидше за все, вона не була метою його приїзду до Володимира, але все одно цей факт є знаковим.

Окрім названих Урусова і Алексеева, до комісії входив і вже згадуваний Д.І. Яворницький. Його було обрано у якості пожиттєвого члена, хоча і пізніше ніж Алексеева та Урусова (11 грудня 1899 р.) [38, с. 43]. Таким чином, він фактично став третім катеринославцем в її складі. Обрання Дмитра Івановича теж пояснюється особистим знайомством з М.П. Урусовим, яке відбулося через Алексеева. Хоча свою роль відіграли й дослідження, які провадив історик. З Георгієм Петровичем Яворницький був у приятельських стосунках, які виникли на основі спільного захоплення історією. Вхожим він був і до його родини. Яворницький одним з перших дізнається про заручини Віри Алексеевої з Миколою Петровичем. Невдовзі вони вже особисто познайомилися і їхні стосунки швидко набули дружнього характеру.

З обранням Яворницького пожиттєвим членом ВВАК безпосередньо пов’язана історія друку його роботи «Источники для истории запорожских козаков». В 1897–1898 рр. Яворницький займався її опублікуванням в Санкт - Петербурзі у друкарні (типолітографії) П.Бабкіна. Але через певні проблеми власник був змушений продати друкарню і друк було припинено.

У 1899 році публікацію цієї книги було відновлено у Володимирі, саме за підтримки М.П. Урусова. Яворницький був змушений провадити її як приватне замовлення, власним коштом, у губернській друкарні м. Володимира. У лютому 1899 року Яворницький обговорював з князем Урусовим можливість друкування «Источников» в м. Володимирі. А 3 березня 1899 р., разом зі своїм листом до Д.І. Яворницького, Микола Петрович надсилає до Москви і зразок шрифту. У своєму листі він відзначає вигідність розцінок на папір для губернської друкарні, по відношенню до якої фабрика-постачальник не робить націнок. Оговорювався і термін виконання цього

замовлення – протягом літа того ж року, і форма його оплати – або за віддруковані аркуші у певний проміжок часу, або у визначені строки. У відповідь на це, Яворницький мав надіслати зразок паперу для початку друку [21]. 17 березня П.Бабкін отримав прохання Д.І. Яворницького відправити до м. Володимира рукопис та вже віддруковані аркуші «Источников». Своім листом від 9 квітня 1899 р., Микола Петрович повідомляв Яворницького про отриману накладну на його книги [22]. Менш ніж за місяць, 3-го травня 1899 р., редактор «Владимирских губернских ведомостей» А. Рождественський сповістив Д. Яворницького, що до губернської друкарні м. Володимира надійшов рукопис книги актів і 47 видавничих аркушів цієї книги, що були віддруковані у типо-літографії П. Бабкіна [46, с. 7–14].

Зважаючи на те, що це була губернська друкарня, вона була постійно завантажена публікацією різного роду офіційних документів і циркулярів. Це призводило до повільного друку праці Яворницького. В перших числах березня (3 березня) 1900 року він звернувся до редактора «Владимирских губернских ведомостей» з проханням прискорити друк, а М.П. Урусов взагалі зробив відповідне розпорядження. Таким чином, обрання Дмитра Івановича пожиттєвим членом ВВАК, збігається у часі з намаганнями активізувати роботу щодо публікації його праці. За рахунок такого кроку, Урусов міг забезпечити Яворницькому не лише свою власну підтримку, а й підтримку членів комісії. До того ж, статус пожиттєвого члена ВВАК створював формальні підстави для друку «Источников» в губернській типографії Володимира, а також дозволяв вимагати більш швидкого виконання замовлення.

У грудні 1901 р. Яворницькому з друкарні надійшло повідомлення, що його книга буде неспинно друкуватися по одному аркушу на тиждень. Вже у жовтні того ж року було віддруковано 95 аркушів (видавничих). Але паралельно виникла проблема нестачі коштів. Аби заробити потрібні кошти, Яворницький провів археологічні дослідження, а гроші

надсилав до друкарні у м. Володимир. В цілому, це видання коштувало Яворницькому 3 500 руб. [46, с. 7–14]. Під час друку удосталь було і технічних проблем, але на початку липня 1903 р. збірка таки була надрукована. А до рук читачів вона потрапила лише восени того ж року, що було зумовлено цензуруванням роботи відповідним комітетом.

По відношенню до ВВАК, цікаво те, що відсутні будь-які відомості про відвідини Яворницьким її засідань. Про це свідчать протоколи засідань комісії, опубліковані в «Трудах ВВАК» [33–42]. Також ним не було опубліковано і жодного повідомлення. При цьому, сам Яворницький бував у Володимирі і навіть був добре знайомий з тамтешнім оточенням Урусових. Такий висновок можна зробити за листами В.Г. Урусової до нього, написаними впродовж 1894–1901 рр. [6–19]. Можливість відвідин забезпечувалася і незначною відстанню між Володимиром та Москвою, в якій на той час працював Яворницький. Цей факт може слугувати підтвердженням того, що обрання Яворницького пожиттєвим членом ВВАК було даниною його стосункам з Урусовими – Алексеевими і мало допомогти йому у виданні «Источников». Лише 1902 р. Яворницький проявив певну активність як член ВВАК, надіславши три власні роботи до її бібліотеки [37, с. 15]. Цей дар був зроблений не з власної ініціативи Дмитра Івановича, а після відповідного письмового прохання комісії до всіх пожиттєвих і дійсних членів.

Останнім представником Катеринославської губернії у складі ВВАК був доктор медицини М.Д. Стрельніков. На час заснування комісії Микола Дмитрович служив у Володимирському губернському правлінні, на посаді помічника інспектора лікарняного відділення [184, с. 745]. Вже на другому засіданні ВВАК (29 листопада 1898 р.) його було обрано її дійсним членом [37, с. 35]. Чітко визначити дату його виходу зі складу комісії неможливо, але це сталося протягом п'ятого року її існування – з 26 листопада 1902 р. по 26 листопада 1903 р. Як у випадку з Алексеевим і Яворницьким, Микола

Дмитрович теж був добре знайомий з Урусовими по Катеринославській губернії. Принаймні таке враження складається з листів В.Г. Урусової. В написаному 24 листопада 1895 р. листі до Д.І. Яворницького, вона висловлюється про М.Д. Стрельнікова, як про давно знайому людину [10]. В подальшому ж Стрельніков повернувся до Катеринослава і став священиком Успенської церкви [23, с. 370].

Участь Миколи Дмитровича в роботі ВВАК обмежувалася виключно сплатою членських внесків. Дуже рідко він відвідував її засідання, при цьому не роблячи жодних повідомлень або, принаймні, власної думки з питань роботи комісії. Немає інформації і про його участь у проведених ВВАК заходах.

Підводячи підсумок, можемо відмітити, що ключову роль в наданні членства катеринославцям у ВВАК відіграли їхні особистісні стосунки з М.П. Урусовим, який очолював комісію з моменту заснування і до початку 1901 р. Цікавим є й те, що всі вони були між собою добре знайомі і мали приятельські відносини, а Урусов з Алексеевим взагалі були у родстві. Ці стосунки підтримувалися й надалі, навіть за відсутності спільного місця проживання. З 1908 р., коли Урусова було обрано Катеринославським губернським предводителем дворянства, всі вони взагалі опинилися в межах однієї губернії і тому вже не було жодних ускладнень для комунікацій.

Безумовно, що їхній внесок в діяльність ВВАК був абсолютно різним, але ключовим, на нашу думку, є здобутий досвід в цій царині. Так, для згаданих осіб, членство в ВВАК стало першим в закладах такого типу. Найбільшої ваги це твердження має по відношенню до Д.І. Яворницького та М.П. Урусова, які в подальшому неодноразово ставали членами інших ГВАК. Так, за сприяння Урусова 1903 р. було засновано Полтавську ВАК (він же її і очолив), а до її складу увійшов Яворницький. Катеринославська ж ВАК була створена в 1903 р. не без участі Дмитра Івановича, а вже Урусов став її очільником з 1908 р. Окрім того, пророблена Урусовим робота з будівництва і

облаштування Володимирського музею була особливо відмічена під час його обрання почесним членом ради музею ім. Поля 23 грудня 1908 р. [5]. Таким чином, саме Урусов зробив найбільший внесок у створення і діяльність ВВАК в перші роки її існування, що обумовлено займаною ним посадою голови комісії, що дала тим самим величезний досвід організаційно-управлінської діяльності подібного роду закладів.

Список використаних джерел і літератури:

1. Абросимова С.В. З історії видання монографії Д.І. Яворницького «Історія запорозьких козаків» / С.В. Абросимова. // Січеславський альманах. – Д.: 2009, – вип. 4. – с. 5–23
2. Абросимова С.В. «Как говорят...»: из повседневной жизни екатеринославского дворянства XIX в. (по материалам эпистолярной коллекции музея) / С.В. Абросимова. // Скарби музеїв: збірник статей. Матеріали обласної наукової конференції до Міжнародного дня музеїв 2003 р. – Дніпропетровськ: АРТ-ПРЕС, 2005. – 156 с.
3. Абросимова С.В. Катеринославські дворяни Алексееви / С.В. Абросимова. // Електронний часопис «Південна Україна». – 2002. – т. 7. – С. 126–140
4. Аверина А.В. Развитие краеведческих исследований во Владимирской губернии во второй трети XIX – начале XX вв.: автореф. дис. на соискание учен. степ. канд. ист. наук: спец. 07.00.02 «Отечественная история» / А.В. Аверина. – Иваново, 2010. – 22 с.
5. ДІМ. – Журнал ради Краєзнавчого музею ім. О.М. Поля. 1908 р. Рукопис. – ДА – К – 94/п.-3.
6. ДІМ. – Урусова В.Г. Лист до Д.І. Яворницького. 8.04.1894 р. – арх.20570.
7. ДІМ. – Урусова В.Г. Лист до Д.І. Яворницького. 27.05.1894 р. – арх.20622.
8. ДІМ. – Урусова В.Г. Лист до Д.І. Яворницького. 19.07.1894 р. – арх.20571.
9. ДІМ. – Урусова В.Г. Лист до Д.І. Яворницького. 27.04.1895 р. – арх.20588.
10. ДІМ. – Урусова В.Г. Лист до Д.І. Яворницького. 24.11.1895 р. – арх.20610.
11. ДІМ. – Урусова В.Г. Лист до Д.І. Яворницького. 31.12.1895 р. – арх.20634.
12. ДІМ. – Урусова В.Г. Лист до Д.І. Яворницького. 28.03.1898 р. – арх.20586.
13. ДІМ. – Урусова В.Г. Лист до Д.І. Яворницького. 10.11.1898 р. – арх.20577.
14. ДІМ. – Урусова В.Г. Лист до Д.І. Яворницького. 24.10.1899 р. – арх.20589.
15. ДІМ. – Урусова В.Г. Лист до Д.І. Яворницького. 24.12.1899 р. – арх.20603.
16. ДІМ. – Урусова В.Г. Лист до Д.І. Яворницького. 17.04.1900 р. – арх.20612.

17. ДІМ. – Урусова В.Г. Лист до Д.І. Яворницького. 7.10.1900 р. – арх.20604.
18. ДІМ. – Урусова В.Г. Лист до Д.І. Яворницького. 28.11.1900 р. – арх.20601.
19. ДІМ. – Урусова В.Г. Лист до Д.І. Яворницького. 18.01.1901 р. – арх.20631
20. ДІМ. – Урусова В.Г. Лист до Д.І. Яворницького. 22.01.1902 р. – арх.20582.
21. ДІМ. – Урусов М.П. Лист до Д.І. Яворницького. 3.03.1899 р. – арх.20618.
22. ДІМ. – Урусов М.П. Лист до Д.І. Яворницького. 19.04.1899 р. – арх.20572.
23. Епістолярна спадщина академіка Д.І. Яворницького. Вип.1: Листи вчених до Д.І. Яворницького / Упоряд. С.В. Абросимова, А.І. Перкова, О.В. Піцик, Н.Г. Чередник – Дніпропетровськ: Гамалія, 1997. – 888 с.
24. Журба О.І. Становлення української археографії: люди, ідеї, інституції / О.І. Журба. – Д., 2003. – 316 с.
25. Ковальський Н.П., Абросимова С.В. Из истории Екатеринославской ученой архивной комиссии (1903-1916 гг.) / Н.П. Ковальський // Археографический ежегодник за 1988г. – М., 1989. – с. 52 – 57.
26. Леонова О.В. Особливості історіографічного процесу в Катеринославі у другій половині XIX – на початку XX століття / О.В. Леонова. // Гуманітарний журнал. – 2010. – №3-4. – с.90 – 94.
27. Макарихин В.П. Губернские ученые архивные комиссии России / В.П. Макарихин. – Нижний Новгород: Волго-Вят. кн. изд-во, 1991. – 118с.
28. Памятная книжка Владимирской губернии. – Владимир на Клязьме: Типо-литография Владимирского губернского правления, 1895. – 828 с.
29. Памятная книжка Владимирской губернии. – Владимир на Клязьме: Типо-литография Владимирского губернского правления, 1900. – 415 с. – 90 с. – 68 с. – 208 с.
30. Первушина К.А. Роль Владимирской ученой архивной комиссии в процессе охраны и изучения культурного наследия Владимирского края в конце XIX- начале XX вв. / К.А. Первушина. // Материалы Межрегиональной краеведческой конференции (28 апреля 2008 г.).
31. Петровичева Е.М. Из истории развития Владимирского краеведения во второй половине XIX – начале XX вв. / Е.М. Петровичева. // Материалы областной краеведческой конференции, посвященной 100-летию со дня рождения Н.Н. Воронина (19 апреля 2004 г.). – Владимир, 2004. – с. 173 – 175.
32. Писарькова Л.Ф. Губернские ученые архивные комиссии: организация, численность и условия деятельности / Л.Ф. Писарькова. // Археографический ежегодник за 1989 год. – М., 1990. – с. 187 – 198.
33. Труды Владимирской ученой архивной комиссии. – Владимир.: Типолитография губернского правления, 1899 – книга 1. – 172 с., 48 с., 34 с., 26 с.
34. Труды Владимирской ученой архивной комиссии. – Владимир.: Типолитография губернского правления, 1900. – книга II. – 190 с., 68 с., 64 с., 24 с., 26 с., 31 с.
35. Труды Владимирской ученой архивной комиссии. – Владимир.: Типолитография губернского правления, 1901. – книга III. – 368 с., 58 с., 148 с., 40 с.
36. Труды Владимирской ученой архивной комиссии. – Владимир.: Типолитография губернского правления, 1902. – книга IV. – 86 с., 106 с., 28 с., 38 с., 99 с., 32 с.
37. Труды Владимирской ученой архивной комиссии. – Владимир.: Типолитография губернского правления, 1903. – книга V. – 180 с., 222 с., 20 с., 67 с.
38. Труды Владимирской ученой архивной комиссии. – Владимир.: Типолитография губернского правления, 1904. – книга VI. – 164 с., 95 с., 49 с., 87 с., 95 с., 20 с., 50 с., 35 с.
39. Труды Владимирской ученой архивной комиссии. – Владимир.: Типолитография губернского правления, 1905. – книга VII. – 17 с., 221 с., 32 с., 538 с., 132 с., 45 с.
40. Труды Владимирской ученой архивной комиссии. – Владимир.: Типолитография губернского правления, 1906. – книга VIII. – 56 с., 130 с., XII с., 362 с., VII с., 152 с., VIII с., 352 с., 256 с., 43 с.
41. Труды Владимирской ученой архивной комиссии. – Владимир.: Типолитография губернского правления, 1907. – книга IX. – 197 с., 110 с., 5 с., 21 с., 6 с., 51 с., 39 с.
42. Труды Владимирской ученой архивной комиссии. – Владимир.: Типолитография губернского правления, 1908. – книга X. – 63 с., 32 с., 60 с., 13 с., 11 с., 15 с., 5 с., XVI с., 57 с., 21 с., 69 с., 52 с., 38 с.
43. Чабан М.П. Птахи гнізда Придніпров'я. / М.П. Чабан – Дніпропетровськ, 2005. – С. 21–38.
44. Чабан М.П. Діячі Січеславської «Просвіти» (1905–1921): Бібліографічний словник. / М.П. Чабан. – Дніпропетровськ: ІМА-прес, 2002. – 536 с.
45. Швидько Г.К. Д.Т. Мизко та його роль у розвитку освіти і культури Катеринославщини / Г.К. Швидько. // Історія і культура Придніпров'я: Невідомі та маловідомі сторінки. – 2010. – вип. 7. – с. 15 – 21.
46. Яворницький Д.І. Твори у 20 томах. / Д.І. Яворницький. – Запоріжжя: Тандея-У, 2008. – т.3. – книга 1. – 496 с.

